

General-pukovnik
VELJKO KADIJEVIĆ

Marksizam i vojno organizovanje socijalističkog društva za odbranu

Vojno organizovanje socijalističkog društva za odbranu stalno je prisutna tema u socijalističkim društvima i pokretima.¹ To je i razumljivo jer se radi o faktoru koji bitno utiče na ukupna društvena kretanja, bilo da je u pitanju pobjeda socijalističke revolucije ili odbrana socijalističkog društva od agresije. Pored toga, postoje i neki posebni razlozi koji ovu temu čine aktuelnom. Istakao bih samo dva. Prvo, savremena iskustva oslobodilačkih i revolucionarnih ratova i u ovoj oblasti donose značajne novine koje zaslužuju pažljivo izučavanje. Drugo, stalno se javljaju teorije koje, sa većim ili manjim intenzitetom, pokušavaju da u ime marksizma celokupnu istorijsku praksu u ovoj oblasti, uključujući i našu, okarakterišu kao odstupanje od Marksove ideje o naoružanom narodu. Pri tome se manipuliše, pre svega, stavovima klasika marksizma na način koji se kreće od direktnog iskrivljavanja njihovih stavova pa do interpretacije suprotne duhu marksizma. Praktične posledice takvih teorija su višestrano štetne. Kako se odevaju u marksističko ruho, one nastoje da unesu zabune u idejna opredeljenja i odgovarajuća praktična rešenja socijalističkog društva za odbranu. Tako se »marksistički« pokušavaju objasniti ratovi ili oružane intervencije koje jedna socijalistička zemlja vodi protiv druge socijalističke ili neke druge zemlje. Te teorije dugo žive i kod nas i ispoljavaju se intenzitetom koji je direktno zavisano

¹ Ovde će biti reči samo o vojnom, a ne o odbrambenom organizovanju koje, kao što se zna, obuhvata društvo u celini i sve njegove strukture posebno. Veza vojnog sa ostalim segmentima organizovanja biće tretirana samo u meri koju zahteva razumevanje, odnosno objašnjenje vojnog organizovanja socijalističkog društva za odbranu.

od opštih idejno-političkih kretanja u društvu. Zbog toga zaslužuju da se pažljivije razmotre, i to kako njihova idejno-teorijska vrednost i opredeljenost tako i praktične posledice u oblasti odbrambene politike u celini.

Osnovne postavke tih teorija mogle bi se svesti na sledeće:

1. Marksovu ideju o naoružanom narodu kao osnovu vojnog organizovanja našeg socijalističkog društva moguće je ostvariti samo kroz milicijski tip vojne organizacije. Svaki drugi vojni sistem, a osobito onaj koji uključuje u sebe postojanje armije (koju ti »teoretičari« uvek zovu »stajaća vojska« bez obzira na njen karakter i ulogu), jeste odstupanje od te Marksove ideje. Ovo, navodno, zbog toga, što je svaka armija po svome društvenom biću sila van društva i uvek teži da postane sila iznad društva, bez obzira na njeno poreklo, karakter, mesto i ulogu. Vojska koja živi u kasarnama izdvojena je od naroda i ne može biti deo naoružanog naroda.

2. To što se u istoriji zbilo da su sve, bez izuzetka, socijalističke revolucije koje su pobedile izgradile, zadržale i dalje razvile vojnu organizaciju koja je uključivala u sebe i armiju (kao osnovu te organizacije ili kao njen bitan deo) nije, prema pomenutim teorijama, istorijska zakonitost, već privremena pojava uzrokovana posebno teškim međunarodnim uslovima u kojima su se odigrale dosadašnje socijalističke revolucije.²

Suština ove dve postavke svodi se na tezu da organizacija naših oružanih snaga nije u skladu sa Marksovom idejom o naoružanom narodu, jer jedan njihov deo — Jugoslovenska narodna armija — jeste »stajaća vojska« koja živi u kasarnama, van društva, i predstavlja tip vojne organizacije koja je karakteristična za birokratsko-etatistička društva. Iako je to, po njima možda, u jednom izuzetnom vremenu i bilo potrebno, takvo rešenje nije primereno sadašnjem stepenu razvitka našeg socijalističkog samoupravnog društva, a pogotovo ne može biti budućnost njegovog vojnog organizovanja. Tvrdi se da tu tezu sa stanovišta marksističke nauke nije teško dokazati.

3. Izgradnja i razvoj dveju komponenti naših oružanih snaga — JNA i Teritorijalne odbrane (TO) — predstavlja grubo narušavanje

² Ovde, razume se, nije reč o tome kako su se nakon pobeде socijalističke revolucije u različitim pravcima razvili sistemi vojnog organizovanja. To je zavisilo od brojnih okolnosti, a pre svega, od pravca razvoja socijalističkih društvenih odnosa u svakoj zemlji. Tako smo mi razvili svoju sopstvenu originalnu koncepciju i doktrinu opštenarodne odbrane zasnovanu na njenim temeljima izgrađenim u NOR-u i dalje dograđivali u skladu i na osnovama razvoja socijalističkih samoupravnih društvenih odnosa. Takvoj koncepciji i doktrini odbrane je prilagođen i sistem našeg vojnog organizovanja. Razvoj vojnog organizovanja drugih socijalističkih zemalja kretao se u drukčijim, odnosno bitno drukčijim pravcima.

fundamentalnih principa svake vojne organizacije koji proizlaze iz prirode oružane borbe. Ova postavka se, teorijski i metodološki, nalazi na suprotnim pozicijama od prethodne dve, ali se, idejno, politički i ideološki svodi na isto.

Te teorije se kod nas pojavljuju u raznim oblicima, što, uglavnom, zavisi od opštih idejnih i društveno-političkih kretanja. U periodima intenzivnijeg ispoljavanja raznih idejnih odstupanja od linije Saveza komunista Jugoslavije, pojavni oblici tih teorija su otvore-niji i idu do direktnog suprotstavljanja JNA i TO kao dvaju vojnih sistema koji se međusobno isključuju. Mesto i uloga JNA, kao dela naoružanog naroda našeg samoupravnog socijalističkog društva, najčešće se dovodi u pitanje sa anarholiberalističkih i separatističkih idejno-političkih pozicija, dok se mesto i uloga TO, kao komponente naših oružanih snaga, najčešće osporava sa unitarističko-birokratskih, etatističkih i vojno-tehnokratskih idejno-političkih pozicija. Međutim, kada su opšti uslovi za egzistenciju navedenih ideologija nepovoljniji, i te teorije imaju, pretežno, indirektni oblik ispoljavanja koji se najčešće svodi na pokušaj da se, pripisujući teritorijalnoj komponenti svojstva oružanih snaga u celini, posredno dovedu u pitanje karakter, mesto i uloga JNA.

Osnovni motiv pojave pomenutih teorija svakako se nalazi u drugim idejnim opredeljenjima njihovih autora i zagovornika od stavova koja o pitanju vojnog organizovanja socijalističkog društva za odbranu ima Savez komunista Jugoslavije.

Osnovni stavovi klasika marksizma o vojnom organizovanju socijalističkog društva

Da bi se što pažljivije mogli pratiti i razumeti autentični stavovi klasika marksizma o vojnom organizovanju socijalističkog društva, potrebno je: (1) svaki stav posmatrati u datom vremenu i uslovima; (2) analizirati sve bitne motive — idejno-teorijske i praktično-političke — koji su opredelili stavove; (3) pratiti evoluciju stavova klasika marksizma, osobito Lenjina.

Marksovi stavovi. Marks je svoje poglede o naoružanom narodu kao idejnom opredeljenju vojnog organizovanja socijalističkih revolucija i socijalističkog društva za odbranu izložio u radu *Građanski rat u Francuskoj*. Evo najvažnijih stavova:

»Pariz je mogao da se odupre samo zato što se usled opsade oslobodio vojske, na čije mesto je postavio Nacionalnu gardu, sastav-

ljenu pretežno od radnika. Ovoj činjenici valjalo je sad dati karakter stalnosti. Prvi dekret Komune bio je stoga dekret o ukidanju stajaće vojske i njenom zamenjivanju naoružanim narodom... U jednoj kratkoj skici nacionalne organizacije, koju Komuna nije imala vremena da razradi, jasno se kaže da Komuna treba da bude politički oblik čak i najmanjeg sela, i da se stajaća vojska u celoj zemlji ima zameniti narodnom milicijom s veoma kratkim rokom službe.»³

Iako Marks ne daje celovit komentar aktu Komune o ukidanju stajaće vojske, posebno ne sa stanovišta borbene efikasnosti različitih oblika vojne organizacije svoga vremena, ipak se iz celine njegovih stavova o iskustvima Komune, iz prepiske koju je vodio sa Engelsom, naročito o građanskom ratu u Americi, kao i pažljivom analizom citiranih stavova može izvući nekoliko nedvosmislenih zaključaka.

Dekret Komune o ukidanju stajaće vojske i njenu zamenu Nacionalnom gardom Marks je smatrao opravdanim i pravilnim.

Takav stav Marksa prema stajaćoj vojsci proizlazi, pre svega, iz njegovog stava o odumiranju države i u skladu s tim o odumiranju, odnosno menjanju njenih osnovnih organa na kojima počivaju i pomoću kojih se ostvaruju funkcije države.

Odnos Marksa prema stajaćoj vojsci buržoaske i feudalne države svoga vremena, uvjetovan njegovim principijelnim stavovima prema državi i njenim organima, bitno je potenciran karakterom i prirodom stajaće vojske i osobito činjenicom što je ona bila glavna smetnja pobedi socijalističkih revolucija.

Kao što je Komuna bila »najzad pronađeni politički oblik pod kojim se moglo izvršiti ekonomsko oslobađanje rada«,⁴ tako je i »narodna milicija sa veoma kratkim rokom službe« bila pronađeni oblik naoružanog naroda.

Marks nije detaljnije analizirao i upoređivao narodnu miliciju i stajaću vojsku sa stanovišta borbene efikasnosti tih dvaju sistema vojne organizacije. No, i pored toga, on je i o tom pitanju imao realan stav kad kaže: »Pariz je mogao da se odupre samo zato što se usled opsade oslobodio vojske...«. Dakle, da je tu bila vojska ni Pariz se ne bi mogao odupreti.

Za pravilno razumevanje Marksovih stavova treba precizno uočiti glavni razlog zbog koga je on bio za ukidanje stajaće vojske i njenu zamenu sa »narodnom milicijom« u konkretnim istorijskim uslovima Pariske komune. Nije to, dakle, bilo zbog prednosti koje u

³ K. Marks-F. Engels, *Izabrana dela*, knj. I, »Kultura«, Beograd 1949, str. 496 i 497.

⁴ K. Marks, *Građanski rat u Francuskoj*, »Kultura«, Beograd, 1947, str. 67.

pogledu borbene vrednosti ima milicijski sistem vojne organizacije nad stajaćom vojskom, već prvenstveno zbog odnosa prema stajaćoj vojsci, kao bitnom instrumentu državne vlasti, a i zbog karaktera i reakcionarne uloge koju je stajaća vojska imala u sprečavanju pobeđe socijalističkih revolucija.

Svoje osnovno idejno opredeljenje o naoružanom narodu kao vojnoj organizaciji socijalističkog društva za odbranu Marks nije potpunije i konkretnije razradio, naročito ne sa stanovišta predviđanja uticaja svih relevantnih faktora od kojih zavise oblici realizacije ideje o naoružanom narodu. To se odnosi na opšte međunarodne uslove pod kojima će se izvoditi pojedine socijalističke revolucije, na stepen razvoja proizvodnih snaga, na opšte i posebne uslove pod kojima će se izgrađivati pojedina socijalistička društva, na razvoj ratne tehnike, vojne nauke i prakse.⁵

Engelsovi stavovi. Kao što je poznato, Engels se znatno više od Marksa bavio vojnim pitanjima. Pored izučavanja rata i armije kao društvenih pojava sa stanovišta opštih društvenih zakonitosti, Engels se bavio i stručnim pitanjima iz domena vojnih nauka.

O oblicima organizacije oružane sile i kapitalističkog i ranijih društveno-ekonomskih sistema, i socijalističkog, on je izneo svoje stavove na nekoliko mesta. Ti stavovi se slažu sa Marksovim, s tim što su u nekim elementima potpuniji i precizniji. Evo nekoliko takvih stavova koji su, sa stanovišta teme o kojoj je ovde reč, posebno interesantni.

Na prvom mestu to je onaj poznati stav iz *Antidiringa* koji se može smatrati marksističkim polazištem u svim razmatranjima vezanim, posredno ili neposredno, za pitanje formi organizacije oružanih snaga. Taj stav Engels je formulisao ovako: »Ništa toliko ne zavisi od ekonomskih preduslova kao upravo vojska i ratna mornarica. Naoružanje, sastav, organizacija, taktika i strategija zavise pre svega od postojećeg stepena proizvodnje i komunikacija.«⁶

Razmatrajući bitne principe kojih se ustanici moraju pridržavati i upoređujući vrednosti i slabosti oružanih snaga ustanka sa stajaćom vojskom, Engels u svom radu *Revolucija i kontrarevolucija u Nemačkoj* ističe: »Ustanak je veština isto tako kao i rat, isto kao i druge vrste veština. On podleže određenim pravilima... Prvo, nikada

⁵ To i Lenjin konstatuje kad se praktično našao u situaciji da traži puteve i sisteme organizacije oružanih snaga socijalističke revolucije, odnosno socijalističkog društva, ističući na VIII kongresu SKP (b) u martu 1919. godine da se moralo raditi »u skladu sa onim čemu nas uči marksizam, ali eksperimentišući... idući, pipajući, napipavajući, probajući kakvim se putevima u datoj situaciji može rešiti zadatak« (Lenjin, *Vojna dela*, VIZ JNA »*Vojno delo*«, 1962, str. 375—376).

⁶ Engels, *Izabrana vojna dela*, knj. I, VIZ JNA »*Vojno delo*«, 1953, str. 13.

se ne treba igrati sa ustankom ako nema rešenosti da se ide do kraja. Ustanak je jednačina s veoma neodređenim veličinama, čija se vrednost može menjati svakog dana. Borbene snage protiv kojih treba dejstvovati imaju na svojoj strani sva preimućstva organizacije, discipline, i tradicionalnog autoriteta, ako ustanici ne mogu prikupiti jake snage protiv svog protivnika biće razbijeni i uništeni. Drugo, kad je jednom ustanak otpočeo treba dejstvovati s najvećom odlučnošću i prelaziti u napad. Odbrana je smrt svakog oružanog ustanaka, on će pri odbrani propasti pre no što odmeri svoje snage s protivnikom».⁷

U uvodu Marksovom radu *Klasne borbe u Francuskoj*, Engels o tome kaže i sledeće: »Nemojmo da o tome stvaramo sebi nikakvih iluzija: stvarna pobeda ustanika nad vojskom u uličnoj borbi, pobeda kakva se postiže u borbi između dve vojske, ide u red najvećih retkosti. Pa i ustanici su isto tako retko s tim računali. Njima je bilo stalo samo do toga da se trupe pokolebaju moralnim uticajima... Ako to pođe za rukom, trupe otkazuju poslušnost ili komandanti gube glavu, i ustanak pobeđuje. Ako to ne pođe za rukom, pokazuje se, čak ako je vojska i u manjini, nadmoćnost boljeg naoružanja i obučenosti, jedinstvenog rukovodstva, planske upotrebe borbenih snaga i discipline».⁸

O milicijskom sistemu i njegovoj usporedbi sa regularnom armijom kao i o uslovima neophodnim za organizaciju oružanih snaga po milicijskom sistemu, Engels se najpotpunije i najpreciznije izjašnjava u svojim člancima i pismima o građanskom ratu u Americi. Evo nekoliko stavova o tome:

»Malo jezgro ranije regularne vojske Sjedinjenih Država ili se raspalo ili je isuviše slabo da bi moglo da prihvati ogromnu masu neobučenih regruta koji su prikupljeni u toku rata... Pretpostavimo, ipak, da je ta teškoća uglavnom savladana, da su civilni pukovnici, zajedno sa svojom uniformom, stekli znanje, iskustvo i takt koji su potrebni pri vršenju njihove dužnosti, bar ukoliko se tiče pešadije. Ali, kako će biti sa konjicom. Obučavanje konjičkog puka zahteva više vremena i iskusnije oficire nastavnike nego obučavanje pešadijskog puka... U pogledu artiljerije stvar stoji još gore, a isto je i sa inženjerskim trupama. Oba ova roda vojske predstavljaju čisto tehničke vidove oružja i zahtevaju dugu i pažljivu obuku kako oficirskog, tako i podoficirskog kadra, pa, naravno, i veće znanje vojnika nego kod pešadije».⁹

⁷ Engels, *Isto*, knj. II, 1960, str. 29.

⁸ K. Marks — F. Engels, *Izabrana dela*, knj. I, »Kultura«, Beograd, 1949, str. 109—110.

⁹ Engels, *Isto*, str. 313-314.

»Američki rat — sa učešćem milicije na obe strane — pokazuje samo to da milicijski sistem zahteva nečuvene žrtve u novcu i ljudima . . . Kako bi Jenki prošli da su umesto južne milicije protiv sebe imali stalnu vojsku od nekoliko stotina hiljada ljudi? Ove snage bi bile u Njujorku i Bostonu, pre no što bi Sever uspeo da se organizuje, i diktirale bi mir pomoću demokrata . . . Posle uvođenja ostraguše u naoružanje, čistoj miliciji je pogotovo odzvonilo. To ne znači da se svaka racionalna vojna organizacija ne nalazi negde na sredini između pruskog i švajcarskog sistema — ali gde? To u svakom posebnom slučaju zavisi od postojećih okolnosti. Samo se komunistički uređeno i *vaspitano* društvo može jako približiti milicijskom sistemu, ali i tu samo približno . . .«.¹⁰

Analizom citiranih Engelsovih stavova može se doći do sledećih zaključaka.

Prvo, Engelsova materijalistička postavka o zavisnosti vojne organizacije, taktike i strategije od postojećeg stepena proizvodnje leži u osnovi svih ozbiljnijih teoretskih razmatranja i praktičnih rešenja. Krupne promene, čiji smo svedoci, koje su savremeno naoružanje i tehnika izazvali i stalno izazivaju u vojnoj organizaciji, strategiji i taktici i danas očigledno potvrđuju tu sjajnu Engelsovu materijalističku misao.

Drugo, ukazujući na pravila ustanka, Engels, između ostalog, ističe sve prednosti koje u pogledu borbene sposobnosti i efikasnosti ima regularna vojska nad vojnom organizacijom ustanka, insistirajući zbog toga na korišćenju moralnih prednosti koje imaju ustanici nad reakcionarnom vojskom. Ovde je Engels očigledno imao u vidu samo forme oružane borbe ustanika svoga vremena. Istorija je docnije dokazala da se u izmenjenim oblicima oružane borbe ustanici, čak i brojno znatno slabiji, mogu uspešno suprotstaviti regularnoj armiji i konačno pobediti.

Treće, stavovi o odnosu regularne armije i milicije, kao različitih sistema izgradnje i organizacije oružanih snaga, izvanredno su precizni, potpuni i jasni. Ti stavovi bi se mogli ukratko svesti na sledeće: (1) u pogledu borbene sposobnosti i efikasnosti prednost je izrazito na strani regularne armije. Ta prednost bazira, pored ostalog, na većem stepenu organizovanosti, na boljoj obučenosti i naročito uvežbanosti (što je osobito značajno sa stanovišta upotrebe jedinica kao celina), na većoj disciplini i tradicionalnom autoritetu; (2) teškoće u organizaciji oružanih snaga na principima milicijskog sistema su velike čak i kod konjičkih jedinica, a pogotovo kod jedinica tehničkih rodova, kao što je artiljerija i inžinjerija. U skladu

¹⁰ Isto, str. 369—370.

s tim je i Engelsova konstatacija da je već uvođenje ostraguše u naoružanje isključilo čisti milicijski sistem. Šta bi tek sa toga stanovišta trebalo reći za savremeno naoružanje i opremu? (3) upoređujući sve dobre i loše strane regularne vojske i milicije svoga vremena, Engels racionalno rešenje vojne organizacije nije video u ekstremima bilo koga od tih sistema (pruskoj regularnoj vojsci, odnosno švajcarskom milicijskom sistemu), niti u njihovom suprotstavljanju do isključenja, već na »sredini između pruskog i švajcarskog sistema — ali gde«, očigledno imajući u vidu pozitivne strane jednog i drugog sistema i mogućnosti njihovog komponovanja, u celinu jedne jedinstvene vojne organizacije. Ovo je zaista genijalna anticipacija nekih savremenih rešenja vojne organizacije socijalističkog društva za odbranu.

Četvrto, milicijski sistem kao oblik vojne organizacije naoružanog naroda biće samo približno (ali ni tada ne potpuno) moguć u komunistički uređenom i *vaspitanom* društvu. U vezi s tim postavlja se pitanje: kako izgleda savremeno društvo sa svim svojim idejnim, klasnim i drugim protivrečnostima u poređenju sa komunistički uređenim i vaspitanim društvom o kome Engels govori kao o neophodnom preduslovu organizacije oružanih snaga prema milicijskom sistemu? Pored toga, Engels je očigledno govorio isključivo o neophodnim društveno-političkim uslovima potrebnim za približnu primenu milicijskog sistema, ne baveći se pri tome predviđanjima kakva bi organizacija oružanih snaga bila efikasnija sa stanovišta upotrebe borbenih sredstava koja bi se pojavila u budućnosti.

Peto, suština Engelsovih stavova o kvalitetima tadašnjih različitih sistema vojne organizovanosti svodi se na davanje prednosti, sa stanovišta borbene efikasnosti, onim sistemima koji na svojoj strani imaju veći stepen organizovanosti, obučenosti, uvežbanosti i discipline. On pri tome ove faktore nije suprotstavljao faktoru borbenog morala i svim onim elementima koji formiraju borbeni moral. Očigledno je da ti faktori, o kojima je Engels govorio, ukomponovani sa visokim borbenim moralom, a ne suprotstavljeni njemu, daju u ratu i najveće rezultate. Čak i sam borbeni moral, pored ostalog, bitno zavisi od stepena vojne organizovanosti, obučenosti, discipline i adekvatno primenjene ratne veštine. Sve vrste ratova i vidovi borbenih dejstava su to potvrdili.

Lenjinovi stavovi. Za celokupnu marksističku misao i praksu izgradnje vojne organizacije socijalističkog društva izuzetan značaj imaju Lenjinovi teorijski radovi i konkretna praktična rešenja. Osobito je poučna evolucija Lenjinovih shvatanja. Lenjin je na očigledan način dokazao kako treba marksistički prilaziti svakom proble-

mu u skladu sa novim saznanjima koje život nameće ne robujući slovu ranijih pa i sopstvenih stavova, već ih razvijajući i prevazilazeći upravo onako kako to duh marksističke dijalektike nalaže. Zbog toga je za razumevanje osnovnog pitanja ove teme veoma korisno što detaljnije slediti razvoj Lenjinove misli i prakse.

U članku *Revolucionarna armija i revolucionarna vlada*, objavljenom 10. jula 1905. godine, govoreći o političkom programu svake revolucionarne vlade, Lenjin ističe: »Revolucionarna armija i revolucionarna vlada — to su dve strane jedne medalje. To su dve ustanove podjednako neophodne za uspeh ustanka i učvršćenje njegovih plodova.«¹¹

Mada Lenjin u navedenom članku nije detaljnije objašnjavao pojmove »naoružanje naroda« i »revolucionarna armija«, a i međusobni odnos tih pojmova, ipak se može konstatovati: (1) Lenjin ne suprotstavlja ta dva pojma jedan drugom niti jednim isključuje drugoga; (2) iz konteksta celine članka može se logično zaključiti da je »revolucionarna armija« forma »naoružanja naroda«, ili u najmanju ruku jedna od formi.

Ove napomene biće od osobitog značaja za dalje pažljivo i objektivno praćenje razvoja i konačnog formiranja Lenjinovih stavova izraženih, pre svega, u praktičnim odlukama o organizaciji oružanih snaga sovjetskog društva.

Povodom sevastopoljskog ustanka mornara i vojnika Lenjin je, 15. novembra 1905, u članku *Vojska i revolucija* pisao: »Kasarna je u Rusiji bila skoro gora od svake tamnice; nigde nisu tako gušili i ugnjetavali ličnost kao u kasarni; nigde nije u toj meri cvetalo mučenje, batinanje, ponižavanje čoveka ... Stalna vojska svuda i u svim zemljama služi ne toliko protiv spoljašnjeg koliko protiv unutrašnjeg neprijatelja. Stalna vojska svuda je postala oruđe reakcije, sluga kapitala u borbi protiv rada, dželat narodne slobode ... Uništimo potpuno staru vojsku. Neka se vojska stopi sa naoružanim narodom... Nikakva sila na svetu neće smeti da nasrne na slobodnu Rusiju ako bedem te slobode bude naoružan narod koji je uništio vojničku kastu, koji je sve vojnike učinio građanima i sve građane sposobne da nose oružje — vojnicima«.¹²

Ovde bi bilo od posebnog interesa ukazati na sledeće: (1) Lenjin se nedvosmisleno izražava protiv stajaće vojske u ma kom vidu, svakako zbog karaktera i uloge koje su sve stajaće vojske do tada imale; (2) predviđanja da »nikakva sila na svetu neće smeti da nasrne na slobodnu Rusiju«, kao što je poznato, nisu se obistinila, što će, pored ostalog, biti jedan od bitnih uzroka docnije evolucije njegovih stavova.

¹¹ Lenjin, *Vojna dela*, VIZ JNA »Vojno delo«, 1962, str. 50.

¹² Isto, str. 75—77.

O miliciji kao sistemu organizacije oružanih snaga Lenjin je u članku *O proleterskoj miliciji*, od 3. maja 1917, napisao: »Minimalni program socijaldemokratije traži zamenu stalne armije opštim naoružanjem naroda... A međutim, baš sada, u revolucionarnom momentu, opšte naoružanje naroda je i neodložno potrebno. Pozivati se na to da je suviše naoružavati proletarijat kada postoji revolucionarna armija ili da 'neće biti dovoljno oružja' — bila bi prevara i lažan izgovor. Radi se o tome da se odmah počne sa organizovanjem sveopšte milicije... Radnicima nije potrebna armija odvojena od naroda, njima je potrebno da se radnici i vojnici *stope* u jedinstvenu opštenarodnu miliciju. Bez toga će aparat ugnjetavanja ostati na snazi...«¹³

Iz citiranog stava očigledno je, pored ostalog, koliki je značaj Lenjin pridavao tome da se »radnici i vojnici *stope* u jedinstvenu opštenarodnu miliciju«, a takođe i da se radnici naoružaju, jer je proleterska revolucija bila na pragu.

U *Pismima iz daljine*, koje je napisao u Švajcarskoj koncem marta i početkom aprila 1917, Lenjin nešto detaljnije razrađuje ideju o izgledu i ulozi proleterske milicije i kaže: »Kakva je milicija potrebna nama, proletarijatu, svim trudbenicima? Stvarno *narodna*, tj. prvo, milicija koja se sastoji od *čitavog* stanovništva, od svih odraslih građana *oba* pola, a drugo, milicija koja u sebi spaja funkcije narodne vojske sa funkcijama policije, sa funkcijama glavnog i osnovnog organa državnog porekla i državne uprave. Da bih ove postavke učinio što očiglednijim, uzeću jedan čisto shematičan primer... U Petrogradu ima oko dva miliona stanovnika. Od njih preko polovine ima od 15 do 65 godina. Uzmimo polovinu — jedan milion. Odbacimo čak čitavu četvrtinu na bolesnike i sl., koji u ovom trenutku ne učestvuju u javnoj službi iz određenih razloga. Ostaje 750.000 lica, koja bi, radeći u miliciji, recimo, jedan dan od 15 (i primajući i dalje platu od poslodavaca), sačinjavala vojsku od 50.000 ljudi... Eto kakva bi milicija na delu, a ne na rečima, bila narodna milicija.

Eto, takvim putem treba ići, pa onda *neće biti moguće* obnoviti ni posebnu policiju, ni posebnu, odvojenu od naroda vojsku«.¹⁴

O ovim Lenjinovim stavovima biće nešto više reči docnije kad ih uporedimo sa njegovim stavovima i konkretnim praktičnim rešenjima koje je zahtevala situacija, kad se našao na čelu socijalističke revolucije. Ono što već sada treba reći jeste da je Lenjin u praksi odstupio od nekih postavki ovde citiranih, posebno onih koje se od-

¹³ Isto, str. 210—211.

¹⁴ Isto, str. 206.

nose na način regrutovanja milicije kao i mogućnost spajanja funkcija policije i vojske u licu narodne milicije.

A sada evo nekoliko bitnih Lenjinovih stavova o istim pitanjima samo u drugim, izmenjenim uslovima, kad se našao pred velikim i surovim istorijskim zadatkom odbrane socijalističke revolucije i sovjetske države, koju ne samo »da niko nije smeo napasti«, već je udružena međunarodna reakcija, prema mogućnosti i stepenu svoga organizovanja, nasrnula na nju sa svih strana. Tako je Lenjin u *Referatu o ratu i miru od 7. marta* na Sedmom kongresu KP(b)R, održanom od 6. do 8. marta 1918, isticao: »Ako je rođenje evropske revolucije zakasnilo, nas čekaju najteži porazi, jer mi nemamo armiju, jer mi nemamo organizaciju, jer ta dva zadatka ne možemo da rešimo odmah... Nastupio je period vrlo teških poraza koje je do zuba naružani imperijalizam zadao zemlji koja je demobilisala svoju vojsku, koja se morala demobilisati.«¹⁵

U oktobru 1918. godine u referatu na sednici moskovskog Sovjeta Lenjin ističe: »Mi znamo da je prelom u svesti Crvene armije nastupio, ona je počela pobeđivati... Zato mi nimalo ne preterujemo kad ističemo opasnosti, ali mi sad kažemo da imamo armiju; i ta armija je stvorila disciplinu, postala je sposobna za borbu... Mi moramo pobediti i pobeđićemo... Za to je Crvena armija najpotrebija... Mi kažemo: treba armiju ojačati desetostruko i više nego desetostruko...«¹⁶

U izveštaju CK na VIII kongresu KP(b)R, održanom od 18. do 23. marta 1919, stoji: »Pitanje izgradnje Crvene armije bilo je potpuno novo, ono se uopšte nije postavljalo čak ni teoretski... Mi smo morali obično da radimo pipajući... Zabunili su se oni ljudi koji su pokušali da nas okrive za militarizam. I kada mi se ukazala prilika da pročitam izveštaj o Bernskoj konferenciji žutih, gde je Kaucki upotrebio izraz da kod boljševika nije socijalizam nego militarizam, osmehnuo sam se i raširio ruke.«¹⁷

U članku *Pismo radnicima i seljacima povodom pobede nad Kolčakom*, od 28. avgusta 1919, Lenjin je pisao: »Savesno izvršavati sve zakone o Crvenoj armiji, sva naređenja, na sve načine održavati disciplinu u njoj... Sa snažnom crvenom armijom mi smo nepobedivi. Bez snažne armije mi smo neminovna žrtva Kolčaka, Denjikina i Judeniča...«¹⁸

U *Izveštaju o radu saveta narodnih komesara* na VIII sveruskom kongresu Sovjeta, održanom od 22. do 29. decembra 1920, stoji: »Mi

¹⁵ Isto, str. 321.

¹⁶ Isto, str. 357.

¹⁷ Isto, str. 375—376.

¹⁸ Isto, str. 407.

svoju Crvenu armiju po svaku cenu moramo sačuvati sa svom borbom spremnošću i pojačati njenu borbenu sposobnost... Mi ćemo uspjeti da uz smanjenje armije sačuvamo njeno osnovno jezgro... da u slučaju potrebe ponovo stavimo na noge i mobiliziramo još veću vojnu snagu».¹⁹

Godinu dana docnije u *Izveštaju Sveruskog centralnog komiteta i Saveta narodnih komesara* Devetom sveruskom kongresu Sovjeta, 23. decembra 1921, ističe se: »U isto vreme, drugovi, budite na oprezu, čuvajte odbrambenu sposobnost naše zemlje i naše Crvene armije kao zenicu oka svoga i upamtite da slabljenje onoga što su izvojevali naši radnici i seljaci nemamo pravo ni za trenutak da dopustimo».²⁰

Analiza Lenjinove misli i dela o vojnom organizovanju socijalističkog društva za odbranu ima veliku vrednost i za savremenu marksističku misao i praksu.

Osnovni zaključak koji se izrazito nameće jeste evoluiranje stavova u skladu sa društveno-istorijskim uslovima i naročito u skladu sa praktičnim, neposrednim životnim interesima proleterske revolucije. Bitnija evolucija stavova nastaje nakon što je trebalo braniti revoluciju i docnije obezbediti mirnu izgradnju sovjetskog društva.

Lenjin je sve do 1918. godine bio protivnik stajaće vojske i pobornik milicije kao organizacione forme naoružanog naroda. Ako, međutim, pažljivije proučavamo njegove radove na tu temu, onda je neophodno uočiti neke bitne stavove, a naročito i sve razloge koji su u datom momentu uslovljavali te stavove. Tako se i u stavovima do 1918. godine nalazi jasno izražena klica njegovih budućih opredeljenja. Evo nekoliko karakterističnih misli:

(1) »Revolucionarna armija i revolucionarna vlada — to su dve strane jedne medalje«. Dakle, 1905. godine Lenjin smatra da je revolucionarna armija neophodna za pobedu ustanka i učvršćenje njegovih tekovina.

(2) Lenjin je protivnik stalne vojske onakve kakva je ona bila po svom karakteru (»gore od svake tamnice«) i po svojoj ulozi (»sluga kapitala u borbi protiv rada«). Takvom stavu su doprineli i praktično politički razlozi, jer je stajaća vojska glavna smetnja pobedi ustanka, odnosno revolucije.

(3) Lenjin 3. maja 1917. godine traži zamenu stalne armije opštim naoružanjem naroda. On, očigledno, hoće da naoruža radnike, a razoruža stalnu armiju, jer je proleterska revolucija neposredno predstojala.

¹⁹ Isto, str. 471.

²⁰ Isto, str. 479.

(4) Analiza i poređenje Lenjinovih stavova, koje je izložio u *Pismima iz daljine*, u kojima ističe na kakav način stalnu vojsku treba zameniti milicijom, i njegovih kasnijih praktičnih rešenja, kad se našao pred problemom organizacije oružanih snaga radi odbrane revolucije, očigledno pokazuju šta znači teorija »iz daljine«, a šta stvarna praksa u kojoj se neposredno nalazi.

Uzroke porazima koji su prethodili nepovoljnom miru s Nemačkom, Lenjin vidi u nepostojanju armije i nepostojanju organizacije. Za Lenjina je bilo očigledno da se stalna armija, dakle ona protiv koje je on uvek bio, morala demobilisati, jer je iz mnogo razloga, a posebno zbog njenog karaktera i dotadašnje uloge, postala tako bolestan organizam društva, da je njeno dalje zadržavanje bilo samo štetno, uprkos činjenici da su porazi sa Nemcima uslovljeni, pre svega, nepostojanjem armije.

Posle zaključenja mira sa Nemačkom, Lenjin je u odnosu na organizaciju oružanih snaga imao da reši dva osnovna pitanja: prvo, kakvu organizaciju oružanih snaga imati za borbu protiv spoljne i unutrašnje kontrarevolucije, i drugo, kakvu organizaciju oružanih snaga imati nakon pobede nad kontrarevolucijom i spoljnom intervencijom, tj. u mirnodopskom periodu izgradnje sovjetskog društva?

Teorijsku i praktičnu osnovu za odgovor na ova dva pitanja Lenjin je našao u stalnoj regularnoj Crvenoj armiji, a ne u ranijim rezonovanjima o miliciji. Pri tome treba posebno uočiti ove njegove stavove: (1) da je pitanje izgradnje Crvene armije bilo potpuno novo, da se ono ranije nije čak ni teorijski postavljalo, da se moralo raditi »pipajući«; (2) sa dezorganizovanom seljačkom armijom nije moguće voditi moderan rat; (3) Lenjin je insistirao na promeni karaktera i uloge stalne armije (bio je za demobilizaciju stare armije po svaku cenu i za stvaranje Crvene armije, pod veoma teškim uslovima) i kad je to obezbedio onda mu više ne samo da ne smeta stalna armija kao forma organizacije oružanih snaga koja najviše odgovara vremenu i potrebama, već svim snagama insistira na njenom jačanju i za vreme rata i posle rata.

Nikada posle oktobarske revolucije Lenjin nije u nijednom pogledu tretirao Crvenu armiju kao stajaću vojsku. Štaviše, nikada za Crvenu armiju nije upotrebio termin »stajaća vojska«, što je i razumljivo.

Objektivna interpretacija Lenjinovih stavova bezuslovno zahteva njihovo stavljanje u tačno određeno vreme i konkretne društveno-istorijske uslove.

Titovi stavovi. Tito je, kao retko ko kroz istoriju, bio prinuđen da za vreme narodnooslobodilačkog rata u relativno kratkom vre-

menu menja forme organizacije naših oružanih snaga u skladu sa objektivnim prilikama. Osnovna karakteristika promena formi organizacije oružanih snaga jeste da su odgovarale promenama u situaciji na našem ratištu, a i da su odluke o svim bitnim promenama pravovremeno donete. U surovoj praksi rata to je odmah i proveravano.

U izgradnji naših oružanih snaga u ratu i miru Tito nikada nije polazio od dileme da li primeniti vojni sistem regularne armije ili milicije. Otuda kod njega nema ni nekih teoretskih rasprava na tu temu, izuzev što je nekoliko puta posle rata izneo svoje stavove o tome kako gleda na primenu Marksove ideje o naoružanom narodu u našim uslovima. Tito je, očigledno, i pitanju izgradnje oružanih snaga, kao i svim drugim pitanjima revolucije i izgradnje socijalizma, prilazio stvaralački. Služeći se marksističkim metodom, rešenja je iznalazio u skladu sa postojećom praksom i naročito u skladu sa tendencijom njenoga razvoja. Radeći na takav način, Tito je u ratu izgradio našu originalnu koncepciju opštenarodne odbrane i njoj odgovarajuću vojnu doktrinu, koje je posle rata stalno dograđivao u skladu sa našim društvenim razvojem, posebno razvojem socijalističkog samoupravljanja, sa novim međunarodnim položajem Jugoslavije, a i u skladu sa savremenim razvojem ratne tehnike i vojne nauke.

U toku rata, a i posle njega, Tito se uvek borio za dalji razvoj naše vojne misli i za modernizaciju naše vojne izgradnje, a bio je protiv apsolutiziranja bilo čijih, pa i naših iskustava, naročito protiv njihovog jednostranog korišćenja.

Celokupno Titovo vojno delo (njegova praktična i teorijska strana) daje odgovor na pitanje izgradnje oružanih snaga jedne socijalističke zemlje u savremenim uslovima. Iz te bogate i raznovrsne riznice ideja ovde ću navesti samo nekoliko stavova koji, po mom mišljenju, najneposrednije ilustruju Titove poglede na pitanje vojne organizacije socijalističkog društva.

Govoreći o zadatku narodnooslobodilačkih partizanskih odreda, 10. avgusta 1941, Tito kaže: »U slučaju povoljnih strategijskih i drugih okolnosti radi izvođenja krupnih operacija, stvaraće se, prema potrebi, od više partizanskih odreda krupne vojne jedinice«.²¹

U govoru mladim oficirima NOV i POJ, 21. oktobra 1943, Tito ističe: »... Ali vi ćete imati i veliki zadatak sutrašnjice ... Tada ćete vi biti rukovodioci jedne narodne armije, koja će bdjeti nad tekovinama što će ih sticati naš narod, izgrađujući bolju i sretniju budućnost. Vi ste oni na koje će narod osloniti sigurnost naše zemlje...«²²

²¹ Tito, *Vojna djela*, knj. I, VIZ JNA »Vojno delo«, 1961, str. 23.

²² Isto, str. 188.

Dakle, već 1943. godine, naravno i pre, Titu je jasno kakva treba da izgleda organizacija naših oružanih snaga koja će štititi bezbednost naše zemlje posle rata.

Govoreći o ulozi i karakteru Jugoslovenske narodne armije, povodom 22. decembra 1953, drug Tito kaže: »Prije svega, sa našeg unutrašnjeg, nacionalnog gledišta, njen značaj je u tome što smo mi po završetku oružanog dijela naše revolucije znali već po iskustvu iz istorije da se nijedna tekovina revolucije ne može sačuvati ako nema jedne oružane snage koja bi čuvala tu revoluciju. Tako je bilo u prošlosti, tako je i danas, a biće još dugo vremena... za to njen karakter narodne armije ima prvenstven značaj kad se radi o našim unutrašnjim odnosima; naša Armija nije nešto što bi bilo van samog naroda, ona nije samo instrumenat stvoren radi izvjesnih specifičnih zadataka, iako i takve zadatke ima, nego je sastavni dio naše narodne zajednice, koji živi ne samo vojničkim životom, već i životom našeg opšteg današnjeg društvenog razvitka.«²³

Ovde se, pored ostalog, vrlo direktno daje odgovor na tezu raznih kvazimarksista o tome da se svaka vojna organizacija po svojoj prirodi neminovno izdvaja iz društva i postaje sila nad njim.

Kritikujući neke teorije koje su se kod nas pojavile o koncepciji naše odbrane, o oblicima oružane borbe koje bi primenjivali, drug Tito je u govoru u Školi rezervnih oficira pešadije u Bileći, 22. avgusta 1966. godine rekao: »Zaostajati ne smijemo i nećemo. Jer, neodrživa je teorija da ćemo mi u eventualnom budućem, atomskom ratu ratovati po grupama, te da se zato ne isplati nabavljati skupa, najsavremenija sredstva. Mi ćemo kombinovati i jedno i drugo, kad bude potrebno.

Mi imamo ogromna iskustva iz našeg partizanskog rata, na kojima nam mnogi zavide, kao i iz onog perioda kada je naša Armija dejstvovala frontalno. Ali, to nije dovoljno. Ta iskustva treba da kombinujemo sa najnovijim naučnim dostignućima, koja moramo slijediti.«²⁴

Značajno je uočiti dve bitne poente u ovim Titovim stavovima. Prva, da mi nismo samo za partizanski, već i za frontalni i za kombinovani oblik oružane borbe. To, razume se, bitno opredeljuje organizaciju oružanih snaga, odnosno odgovarajuće vojne sisteme koje treba imati. Drugo, kratko, ali celovito, iznet je odnos prema ratnim iskustvima uopšte i našim posebno. Mi imamo iskustva ne samo iz partizanskog, već i iz frontalnog i kombinovanog oblika oružane

²³ Tito, *Isto*, knj. III, str. 59.

²⁴ Tito, *Isto*, VIZ Beograd, 1978, drugo, dopunjeno izdanje, knj. IV, str. 91.

borbe. Sva ta iskustva treba celovito koristiti. Međutim, ni njih se ne sme apsolutizirati, već se i ona moraju »kombinovati sa najnovijim naučnim dostignućima«.

U vezi sa diskusijama koje se i kod nas vode o stavovima klasika marksizma o vojnom organizovanju socijalističkog društva za odbranu, kao i o primeni tih stavova u našim uslovima, drug Tito je krajnje precizno i celovito izložio svoje poglede rečima: »JNA i TO su dva osnovna oblika organizovanja radnih ljudi, naroda i narodnosti Jugoslavije za oružanu borbu. To su konkretni oblici primenjene Marksove ideje o naoružanom narodu na današnjem stepenu razvitka našeg socijalističkog društva i u okviru postojećih međunarodnih odnosa. U tim oblicima poznato načelo da svaki građanin bude vojnik i svaki vojnik građanin — dobija realni smisao i sadržaj«. ²⁵

Time je drug Tito još jednom decidirano i direktno izneo svoj stav, koji je inače poznat iz njegovog celokupnog vojnog dela — teorijskog i praktičnog, o pitanju vojnog organizovanja socijalističkog društva za odbranu. Suština toga stava jeste: (1) primena Marksove ideje o naoružanom narodu nije vezana samo za određene organizacione oblike vojnih sistema, već uvek zavisi od konkretnih društveno-istorijskih uslova pojedine zemlje; (2) za naše uslove najviše odgovara kombinacija dvaju poznatih vojnih sistema — regularne armije i teritorijalne odbrane — koji u svome jedinstvu predstavljaju i novi kvalitet i novi vojni sistem u kome se u punoj meri realizuje Marksova ideja o naoružanom narodu. Ovo stanovište je, dakle, potpuno suprotno od teze po kojoj je JNA takav sistem vojne organizacije koji je nespojiv sa Marksovom idejom o naoružanom narodu. Istovremeno, ono je suprotno i teži da teritorijalna komponenta narušava princip jedinstva oružanih snaga; (3) ovakav oblik vojnog organizovanja za odbranu odgovara dostignutom stupnju samoupravnog organizovanja našeg društva u okviru postojećih međunarodnih odnosa.

Zaključci

Pažljiva analiza stavova klasika marksizma o pitanju vojnog organizovanja socijalističkog društva za odbranu kao i praćenje društveno-istorijske prakse, posebno naše, ukazuje na nekoliko bitnih zaključaka u ovoj oblasti.

²⁵ *Titovo vojno delo*, »Narodna armija«, Beograd 1977, str. 67—68.

Ideja klasika marksizma o naoružanom narodu kao vojnom organizovanju socijalističkog društva za odbranu odnosi se, pre svega, na društvenu suštinu vojne sile. Bitno u opredeljenju društvene suštine vojne sile jeste: (1) njen karakter, mesto i uloga u ukupnom razvitku društva; (2) kakve su sve suštinske mogućnosti učešća naroda u odlučivanju o njenom razvoju i upotrebi; (3) kakve se mogućnosti pružaju u pogledu masovnog učešća naroda u oružanim snagama, i (4) u kojoj meri vojno organizovanje postaje organski deo podruštvljenih ukupnih odbrambenih poslova. Kao što je poznato, drug Tito je govorio o osmomilionskoj brojnoj jačini naših oružanih snaga.

Realizacija ideje o naoružanom narodu, i ranije i u savremenim uslovima, nije vezana za primenu samo jednog vojnog sistema kao oblika organizovanja oružanih snaga, bilo da se radi o milicijskom tipu organizacije ili o regularnoj armiji. Prema Engelsu, najbolje rešenje je u kombinaciji dvaju poznatih vojnih sistema njegova vremena — regularnoj armiji i milicijskom sistemu. Ono što je Engels ostavio otvorenim jeste pitanje mere i načina te kombinacije. Prema Titu, oblik organizacije oružanih snaga socijalističke revolucije i socijalističkog društva zavisi od opštih međunarodnih uslova i konkretne situacije svake zemlje posebno. Za naše uslove, on to rešenje vidi u kombinaciji JNA i Teritorijalne odbrane. To je po meri međusobnih odnosa kao i po načinu organizovanja ovih dveju komponenti naših oružanih snaga konkretan oblik realizovanja Marksove ideje o naoružanom narodu i istovremeno konkretan oblik realizovanja Engelsove ideje o kombinaciji dvaju vojnih sistema, u, razume se, novim i našim specifičnim istorijskim uslovima, jer Jugoslovenska narodna armija i Teritorijalna odbrana ne predstavljaju klasične vojne sisteme Engelsova vremena.

Celokupna dosadašnja praksa vojnog organizovanja socijalističkih revolucija i socijalističkih društava pokazuje da su rešenja pojedinih zemalja različita u skladu sa različitim uslovima. Izvesno je da bi potpunija analiza pokazala koje su revolucije doslednije i svojim specifičnim uslovima adekvatnije realizovale Marksovu ideju o naoružanom narodu, odnosno koliko su neke odstupile od te ideje i zašto. To je, svakako, druga tema, iako usko povezana sa ovom, i zahtevala bi posebnu obradu. No, i bez detaljnijih analiza očigledno je da razvoj vojnog organizovanja u socijalističkim državama zavisi, prvenstveno, od međunarodnog položaja svake zemlje posebno. Uvažavajući sve te razlike, mislim da ne bi bilo teško dokazati da koncepcije o blokovskom međudržavnom vojnom organizovanju, kao i svakom drugom vojnom organizovanju koje se priprema za

agresivne ratove, nema nikakve teorijske korene u Marksovoj ideji o naoružanom narodu. No, uprkos razlikama i negde očiglednim odstupanjima, postoji i nekoliko zajedničkih, opštih, reklo bi se, zakonitih pojava. Nijedna samostalna socijalistička revolucija nije uspela pobediti i sačuvati tu pobedu bez jakih oružanih snaga. Ukoliko je revolucija bila samostalnija, utoliko je u njene oružane snage bio uključen veći deo naroda uz primenu raznih vojnih sistema — regularnu armiju, milicijski sistem, kombinovani sistem. Sve poredonosne socijalističke revolucije, da bi očuvale svoje tekovine, i dalje su modernizovale i jačale svoje oružane snage, pri čemu se za njihovu osnovu uzimao kombinovani vojni sistem ili sistem regularne armije, ali nigde za osnovu nije uzet samo milicijski sistem. Ta pojava nije slučajna, već očigledno ukazuje na suštinu uslova izvođenja socijalističkih revolucija i izgradnje socijalističkih društava. Razume se da je, sa stanovišta odnosa prema istorijskom iskustvu, neprihvatljivo celokupnu praksu optužiti za odstupanje od postavki klasika marksizma o naoružanom narodu iako je izvesno da u pojedinim slučajevima postoje veoma velika odstupanja.

Bitni faktori, iako ne i jedini, koji opredeljuju oblik organizacije oružanih snaga jesu karakter i, osobito, oblik oružane borbe. Konceptija opštenarodne odbrane je utvrdila da se mi pripremamo za primenu sva tri oblika oružane borbe — kombinovani, frontalni i partizanski, s tim što kombinovani oblik, prema našoj vojnoj doktrini, zauzima dominantno mesto. Primena kombinovanog oblika oružane borbe pretpostavlja postojanje dveju komponenti oružanih snaga — jedne struktuirane za vođenje dejstava pretežno na frontu i zahvatu fronta i druge osposobljene za vođenje borbe, prvenstveno, u pozadini neprijateljevih snaga koje dejstvuju na frontu, uz sposobnost preliivanja manjih ili većih delova jedne komponente u drugu.

Zagovaranje teze da je samo teritorijalna odbrana tip vojne organizacije socijalističkog društva, pored toga što predstavlja netačnu interpretaciju stavova klasika marksizma o vojnim oblicima kroz koje se realizuje ideja o naoružanom narodu, u našim uslovima znači, istovremeno, i zagovaranje teze o partizanskom obliku oružane borbe kao jedinom na koga bi se valjalo osloniti. Šta bi to značilo za jedno organizovano društvo i zemlju nije potrebno posebno dokazivati. Podsetio bih samo na dve neminovne posledice sa sudbonosnim značenjem za odbranu zemlje. Prva, spremnost za primenu samo partizanskog oblika oružane borbe, značilo bi, praktično, da se u slučaju agresije relativno lako dozvoljavaju prodori agresoru u dubinu naše zemlje, da se relativno brzo prepuštaju pojedini regioni, centri, gradovi, pravci i kompaktnost odbrane državne teritorije.

Druga, čime bi se to moglo obrazložiti, kad se zna da je naše društvo stvorilo i stvara izvanredno povoljne uslove za izgradnju takve odbrambene moći koja može realno osigurati bezbednost naše zemlje.

Isto tako, zagovaranje teze da je Jugoslovenska narodna armija jedini tip vojne organizacije koji odgovara savremenoj fizionomiji oružane borbe i njenim zahtevima znači prihvatanje samo frontalnog oblika oružane borbe, neuvažavanje naših ratnih iskustava kao i savremenih iskustava pobedonosnih oslobodilačkih i revolucionarnih ratova drugih naroda. Pored toga što je ova u suštini birokratsko-etatistička i tehnokratska teorija neodrživa sa stanovišta korišćenja svih mogućnosti koje razvijeno samoupravno društvo pruža za odbranu, ona je neodrživa i sa užeg vojnog stanovišta, jer bitno sužava mogućnosti vođenja oružane borbe i to baš u onim oblicima i uslovima koji najviše favorizuju naše prednosti i potenciraju slabosti svakog agresora.

Sasvim je izvesno da bi opredeljenost i spremnost za primenu samo frontalnog ili samo partizanskog oblika oružane borbe, između ostalog, i bitno oslabila funkciju odvracanja koju naša koncepcija opštenarodne odbrane uspešno ostvaruje.

Koncepcija opštenarodne odbrane, nastala u narodnooslobodilačkom ratu, razvijala se posle rata u skladu sa razvojem našeg društva i u okvirima tog razvoja. Kontinuitet razvoja koncepcije opštenarodne odbrane je neprekinut uprkos teškoćama na koje se nailazilo i određenim variranjima koja su postojala u pojedinim periodima našeg razvoja. Takav isti kontinuitet postoji i u razvoju naših oružanih snaga. Iako je bilo pokušaja da se zapostavi razvoj jedne ili druge njihove komponente (JNA ili TO), osnovna linija razvoja celine oružanih snaga ostala je uvek sačuvana, zahvaljujući, pre svega, drugu Titu i njegovim uvek jasnim stavovima o tom sudbonosnom pitanju naše odbrane. Zbog toga mi danas imamo, u skladu sa visokim stupnjem razvoja našeg socijalističkog samoupravnog društva, i veoma snažne naše oružane snage, brojno jake, tehnički savremeno opremljene i efikasno uvežbane — i to obe komponente — operativnu i teritorijalnu, kao Titovo viđenje načina realizacije ideje klasika marksizma o naoružanom narodu, odnosno vojnoj organizaciji socijalističkog samoupravnog društva za odbranu.